

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА ПАВЛА ПОПОВИЋА

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 31

PERIODIZATION OF NEW SERBIAN LITERATURE

ON THE OCCASION OF THE 150th ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF
PAVLE POPOVIĆ
(16 April 1868 – 4 June 1939)

Accepted at the IX meeting of the Department of language
and literature, on 27 November 2018, on the basis of reviews from
Academician *Nada Milošević-Dorđević* and Academician *Predrag Piper*

E d i t o r
Academician
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 31

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА

ПАВЛА ПОПОВИЋА

(16. IV 1868 – 4. VI 1939)

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности
27. новембра 2018. године на основу рецензија
академика *Наше Милошевић-Ђорђевић* и академика *Предрага Пићера*

Уредник

академик

ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор
Тања Ковачевић

Коректор
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Сивановић

Тираж
400 примерака

Штампа
Планета ѝрини

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч (Осврћ на ишћање периодације)</i>	9
Злата Бојовић, <i>Павле Појовић у историји српске књижевности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Pavle Popović in the history of Serbian literature</i>	20
Нада Милошевић-Ђорђевић, <i>Павле Појовић и народна књижевност</i>	23
Nada Milošević-Đorđević, <i>Pavle Popović and folk literature</i>	27
Бранко Летић, <i>О прожимању усмене и писане књижевности у доба ренесансе (виле-џосије-музе)</i>	29
Branko Letić, <i>On interlacing of oral and written literature in the age of renaissance (fairies-ladies-muses)</i>	40
Љиљана Јухас-Георгиевска, <i>Павле Појовић о старим српским биографијама</i>	41
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Pavle Popović on old Serbian biographies</i>	51
Бојан Ђорђевић, <i>Француско-дубровачке књижевне везе у исцртавањима Павла Појовића</i>	53
Bojan Đorđević, <i>French-Ragusan literary connections in Pavle Popović's research</i>	60
Славко Петаковић, <i>Одјек књижевноисторијске концепције Павла Појовића</i> ...	63
Slavko Petaković, <i>L'echo de la conception histoire litteraire de Pavle Popović</i>	75
Милан Алексић, <i>Књижевнотеоријски ставови Павла Појовића</i>	77
Milan Aleksic, <i>Pavle Popović's attitude in literary theory</i>	84

Марко Недић, <i>Павле Појовић о савременицима: критички преглед</i>	85
Marko Nedić, <i>Pavle Popović on his contemporaries: critical overview</i>	99
Петар Пијановић, <i>Српска књижевност на међи средњег и новог века</i>	101
Petar Pijanović, <i>Serbian literature at the crossing between Middle and New Ages</i> ..	114
Мирјана Д. Стефановић, <i>Просветиљство на међи?</i> (<i>Павле Појовић – Доситеј Обрадовић – Јован Скерлић</i>)	115
Mirjana D. Stefanović, <i>Die Aufklärung am Scheidepunkt?</i> (<i>Pavle Popović – Dositej Obradović – Jovan Skerlić</i>)	123
Душан М. Иванић, <i>Доситејево доба у периодизацији</i> <i>српске књижевности</i>	125
Dušan M. Ivanić, <i>Dositejs-zeitalter in der Periodisierung der</i> <i>serbischen Literatur</i>	136
Александар М. Милановић, <i>Корелације између периодизација</i> <i>књижевног језика и периодизација књижевности</i>	137
Aleksandar M. Milanović, <i>Correlations between periodizations</i> <i>of literary language and periodizations of literature</i>	149
Зорица В. Несторовић, <i>Књижевноисторијска начела Павла Појовића</i> <i>у периодизацији српске драме XIX века</i>	151
Zorica V. Nestorović, <i>Pavle Popović's principles of literary history</i> <i>in the periodization of XIX century Serbian drama</i>	158
Ненад Николић, <i>Преромантизам и концепције историје</i> <i>српске књижевности Милорада Павића и Јована Деретића</i>	159
Nenad Nikolić, <i>Preromanticism and Milorad Pavić's and Jovan Deretić's</i> <i>concepts of history of Serbian literature</i>	170
Горан М. Максимовић, <i>Периодизација епохе реализма</i> <i>у српској књижевности</i>	171
Goran M. Maksimović, <i>Periodization of realism in Serbian literature</i>	184
Јелена Новаковић, <i>Главни књижевни правци у српској и француској</i> <i>књижевности XX века</i>	187
Jelena Novaković, <i>Les principaux courants littéraires dans les littératures</i> <i>serbe et française du XXe siècle</i>	203
Миодраг Лома, <i>Скерлићева периодизација историје нове српске</i> <i>књижевности</i>	205
Miodrag Loma, <i>Skerlić's Periodisierung der neuen</i> <i>serbischen Literaturgeschichte</i>	232

Јован Делић, <i>Критеријуми периодизације и периоди у српској књижевности двадесетог вијека</i>	233
Jovan Delić, <i>Periodization criteria and periods in the 20th century Serbian literature</i>	245
Весна Матовић, <i>Страни обрасци у часописима српске модерне</i>	247
Vesna Matović, <i>Foreign patterns in magazines of Serbian moderna</i>	259
Јован Попов, <i>На темељима праксе: периодизација српске књижевности Јована Деретића</i>	261
Jovan Popov, <i>On the foundations of practice: Jovan Deretić's periodization of Serbian literature</i>	273
Александар Петров, <i>Периодизација српске поезије 20. века</i>	275
Aleksandar Petrov, <i>The periodization of 20th century Serbian poetry</i>	287
Стојан Ђорђевић, <i>Период постмодернизма у српској књижевности 1980–1990.</i>	289
Stojan Đorđević, <i>L'epoque du postmodernisme dans la littérature serbe: 1980–1990.</i>	301
Александар Јовановић, <i>Генеза и садржај појма неосимболизма у српској поезији друге половине XX века</i>	303
Aleksandar Jovanović, <i>Genesis and content of term neosymbolism in Serbian poetry of second half of the 20th century</i>	317
Радивоје Микић, <i>Рана проза Миодрага Булатовића као књижевноисторијски проблем</i>	319
Radivoje Mikić, <i>Miodrag Bulatović's early prose seen as the literary-historical problem</i>	330
Јован Пејчић, <i>Периодизација – у темељујућа идеја историје књижевности: основна подела српске књижевности</i>	331
Jovan Pejić, <i>Periodization – founding idea of history of literature: Basic division of Serbian literature</i>	343
Предраг Петровић, <i>Могућности периодизацијског огређења савремене српске књижевности</i>	345
Predrag Petrović, <i>The possibilities of periodization of contemporary Serbian literature</i>	358

ПОЗДРАВНА РЕЧ (Осврт на питање периодизације)

Имам част да у име Одељења језика и књижевности САНУ поздравим учеснике научног скупа *Периодизација нове српске књижевности, поводом 150. годишњице рођења Павла Поповића* и да поздравим све присутне.

Овај научни скуп има, као што се из његовог назива види, два повезана тежишта – један је на научном делу проф. Павла Поповића, редовног члана Српске краљевске академије, поводом сто педесете годишњице његовог рођења, а други је на периодизацији српске књижевности, чему је Павле Поповић дао трајан допринос.

Периодизације спадају у основна питања историографије. Будући да се историографија бави, пре свега, процесима, личностима и догађајима које описује и објашњава на позадини ширих временских одсека којима они припадају, историјске чињенице могу бити лакше сагледане, описане и протумачене ако се на рељефу историјског времена издвоје најважнији оријентир и границе, понекад јасне и очигледне, а понекад мање или више условне.

Условни могу бити и називи који се дају појединим периодима – било према томе колико су временски удаљени од садашњости, било према доминантним личностима, теоријама, методама и догађајима, који су неки период изразито обележили. Већ је избор назива неког периода први корак у његовом тумачењу и вредновању, јер назив ставља у први план, као значајније од других, једно његово обележје и један критеријум виђења.

Из угла теорије научних револуција Томаса Куна то су називи научних парадигми који су обележили поједине периоде, док су са становишта епистемолошке теорије Мишела Фукоа то доминантне епистеме у појединим периодима, као преовлађујући начин мишљења, поимања стварности, па и поглед на свет итд.

Академик Павле Поповић задужио је историографију српске књижевности периодизацијом заснованом на комбиновању хронолошког

критеријума са другим релевантним критеријумима: народна, стара, средња (тј. дубровачка) и нова књижевност. Судбина те класификације у потоњем развоју науке о српској књижевности била је у великој мери условљена притиском идеологије и политике на науку, било да је реч о југословенству или о тзв. братству-јединству, зарад којег више није било упутно сматрати дубровачку књижевност делом српске књижевности, па чак ни – српском и хрватском књижевношћу истовремено, док је било допуштено, ако не и подстицано, назвати је делом хрватске књижевности, без обзира на чињенице које то не потврђују. Сличне појаве постоје и када је реч о историји српског језика па, у новије време, и српског писма, када се, нпр. најстарија ћириличка штампана књига на српском народном језику *Српски молићвеник* проглашава хрватским молитвеником.

Периодизација по природи ствари обухвата и питање утврђивања почетака државе, културе, књижевности, језика и писма..., а то су, по правилу, спорна питања, чије се решавање често више ослања на претпоставке него на непобитне чињенице, а најчешће и на једно и на друго. То је тако и када је, на пример, реч о присуству Срба на Балканском полуострву, и тековинама српске преднемањихке историје, и о српској глагољској писмености и др.

Одржавање овог научног скупа представља добру прилику да и та, као и сродна питања буду предмет нових увида и нове теоријске и емпиријске аргументације, који ће, и ако не донесу коначна решења, допринети тачнијем и исцрпнијем сагледавању тог дела проблематике периодизације српске књижевности.

Иако је овај скуп посвећен питању периодизације *нове* српске књижевности, он би могао бити подстицајан за тражење одговора на питање о периодизацији историје књижевности уопште и о периодизацији целокупне српске књижевности.

Више о поменутих и о многим другим крупним темама имаћемо прилику да сазнамо из реферата које ћемо чути на овом научној скупу, којем у име Одељења језика и књижевности САНУ желим плодан и успешан рад.

Предраг Пипер,
секретар Одељења језика и књижевности САНУ

КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ СТАВОВИ ПАВЛА ПОПОВИЋА

МИЛАН АЛЕКСИЋ*

Сажетак. – У раду смо анализирали огледе Павла Поповића у којима доминантно место имају књижевнотеоријски ставови како бисмо указали на Поповићева кључна теоријска схватања којима се руководио приликом проучавања српске књижевности. Посебну пажњу смо указали његовим начелним опредељењима која се тичу приступа и методологије у проучавању књижевности.

Кључне речи: Павле Поповић, теорија књижевности, књижевна критика, историјска критика

Павле Поповић је почео да се бави проучавањем српске књижевности у последњој деценији XIX века, скоро истовремено с Љубомиром Недићем и Богданом Поповићем, својим старијим братом. Ову тројицу проучавалаца, осим сличног времена ступања у српску науку о књижевности, повезује и заједнички рад у часопису *Српски преглед*, чији је уредник био Љубомир Недић. *Српски преглед*, иако је био кратког века (објављено је само десет бројева 1895. године), представља претечу *Српског књижевног гласника*, те својим интервалом излагања, рубрикама и њиховим распоредом бива узор најбољем часопису у историји српске књижевности.

Љубомир Недић и браћа Поповић започињу рад скоро у исто време, али они не деле истоветне приступе проучавању књижевности нити књижевнотеоријске ставове, а не привлаче их ни исте дисциплине у оквиру науке о књижевности. Љубомир Недић и Богдан Поповић су, поред књижевнокритичког рада, велику пажњу посвећивали и теорији књижевности, док је Павле Поповић највише пажње посветио историји књижевности, много мање књижевној критици и врло мало теорији књижевности. Иако су књижевнотеоријски радови Павла Поповића малобројни, они су веома значајни за анализирање његових фундаменталних теоријских ставова важних за проучавање књижевности. У досадашњем проучавању

---

* Филолошки факултет Универзитета у Београду; milan.aleksic@fil.bg.ac.rs

Поповићевих књижевнотеоријских ставова најчешће је истицано његово приступно предавање као „једини релевантан теоријски текст“ (Милосављевић 1994: 339), али Павле Поповић има још неколико радова у којима износи своје књижевнотеоријске ставове.

Хронолошки гледано, на првом месту налази се чланак који је Павле Поповић објавио 1. 2. 1894. године у књижевном листу *Рег*, под насловом *Критика у српској књижевности*. Практична сврха овог чланка било је представљање програма, односно књижевне политике листа. Задаци сарадника књижевне рубрике прецизно су одређени: тумачење историје појединих литерарних појава; указивање на тежње које се појављују у српској књижевности; претресање питања општег литерарног значаја; утицање на укус читалаца, и тежња ка стварању литерарног јавног мњења. Поповић је задатак књижевних критичара поставио веома широко, доводећи у везу и историју књижевности и теорију књижевности, и заправо утемељује „књижевну политику на књижевној историји“ (Николић 2006: 240). Истицање правих литерарних вредности као јединог критеријума за оцењивање књижевних дела, постављено је на важно место, истина, без прецизирања мерила или начина да се те вредности одреде, али с наглашеном потребом да се при одређивању књижевне вредности увек остане на „литерарном земљишту“ (Поповић 2002: 177). Врло је интересно тадашње Поповићево уверење у моћ књижевне критике. Павле Поповић даје првенство критици у односу на књижевност, сматрајући да је њена функција управљачка, односно да критика одређује правац развоја књижевности, те заправо њоме управља. Једино ограничење које је Поповић поставио пред критику тиче се разлике у квалитету, односно у рангу критичара, те прецизирању посебне врсте критичара који могу да усмеравају књижевност. Због тога је Поповић раздвојио критичаре на две групе. У првој групи се налазе они проучаваоци који пишу текућу критику, прате савремени књижевни живот и износе ситне примедбе, док се у другој групи налазе књижевни критичари који на основу већ изнетих примедба развијају ону јаку и разумну критику „која упућује таленте и мења ток литерарних периода“ (Поповић, 2002: 178). Поверење у моћ књижевне критике, интересно, код Павла Поповића је веће од оног које су имали и Љубомир Недић и Богдан Поповић. Недић и Поповић су своје ставове изнели након Павла Поповића, и то исте, 1901. године. Недић је у огледу посвећеном књижевној критици у књизи критичких огледа *Новији српски писци* прецизирао свој став о функцији критике: „Критика може давати савета, може упућивати, донекле и одређивати правац књижевности; али књижевност, ипак, иде *својим* путем. Ход њен опредељен је другим, далеко већим и далеко моћнијим утицајима; она је, делом, израз општег духа времена, његових тежња и потреба, а делом великих творачких духова који се у њој јаве. Ко опредељује правац књи-

живности, то нису критичари, него писци“ (Недић 1901: 6–7). С друге стране, Богдан Поповић је у програмском тексту *Српског књижевног гласника* под насловом *Књижевни листићи* изнео став да критика може само да има корективно дејство, да уклања недоумице, убрзава развој тако што минимализује лутање, али да књижевност увек иде испред критике. Такав став је поновио и у програмском тексту Нове серије *Српског књижевног гласника* 1920. године, позивајући младе ствараоце да објасне своја начела, будући да критика иде иза њих: „Треба (се) сетити да уметници, и кад лутају по магли, иду увек испред нас; и треба отићи уметницима, у њихову радионицу, и молити их да нам објасне шта својим делима хоће да кажу“ (Поповић Б. 2001: 356).

У другом делу свог чланка Павле Поповић је најпре указао да је недостатак књижевне критике у прошлости био одговоран за недовољну развијеност књижевности, што показује кроз поглед на развој српске књижевности у XIX и XVIII веку, али потом наглашава да је истоветни недостатак постојао и у ренесанси, те је до краја чланка писао о дубровачкој књижевности као *најсјајнијем периоду наше књижевности*, којем је недостајало „људи који разумеју ток литерарних периода, који то разумевање умеју да унесу у јавно мњење и да даду други правац литерарном поколењу. Ти би људи били углавном оно што ми зовемо критичарима, великим критичарима ако хоћете“ (Поповић 2002: 181). Оваквим схватањем Поповић наглашава свој теоријски став о функцији критике, а потом пред критику поставља и питање књижевних превода, у чему ће се његов став подударати, али и претходити ставу старијег Поповића, који ће бити изнет тек 1901. године.

Будући да је на почетку чланка Поповић поменуо праве вредности књижевних дела на основу којих ће бити доношене оцене: „Стараћемо се да радимо савесно и непристрасно, да литерарним делима одајемо поштовање које заслужују по њиховој правој вредности, да без предубеђења и тесногрудости приступамо оцени свих књига српских, које будемо приказивали, стојећи увек на литерарном земљишту и водећи рачуна више о потребама наше књижевности него о интересима појединих књижевника“ (Поповић 2002: 177). Због тога је, чини се, у последњој деценији XIX века наговештавао могућност да прихвати неки облик естетичке критике, мада он не „поставља питање о *уштемљењу вредности*, односно о неком стабилном естетском мерилу у области укуса, утисака и оцена из њих проистеклих“ (Николић 2006: 241). Ако је у последњој деценији XIX века, на основу чланка из листа *Рег*, могло да се наслути да је Павле Поповић био близу да прихвати тада модерну концепцију за проучавање књижевности и да, следећи дух времена, прихвати унутрашњи приступ у проучавању књижевности, након приступног предавања на Великој школи 1904. године (што је врло прецизно образложио Ненад

Николић 2006. године), то више није било могуће зато што се Поповић пресудно окренуо историјској критици, односно спољашњем приступу и више није доводио у питање ову начелну књижевнотеоријску позицију.

Још један Поповићев текст из 1894. године за нас има велики значај. У питању је приказ приступног предавања Богдана Поповића објављен у листу 17. 2. 1894. године под псеудонимом *Руск*, за који Мирослав Пантић наводи да је био псеудоним Павла Поповића. У чланку под насловом *Присїуїно їредавање ї. Богдана Поїовића, їрофесора Велике школе* наглашена је супротност Тенових и Поповићевих погледа на историју књижевности, што само по себи не би било за нас интересантно да се и сам писац чланка није умешао и изнео и сопствени став: „И сад, ја не кажем да г. Поповић нема право. Књижевност је и производ и узрок: како се узме...“ (Поповић 2002: 418). Интересантност изнетог става почива, не у чињеници да Поповић открива релативност погледа на књижевност и условљеност сопственом тачком гледишта, нити да већ тада показује наклоност према позитивистичким теоријским ставовима, већ у томе што износи идеју трећег, средњег пута, која ће постављена бити у основу његовог формулисања историјске критике као посебног типа проучавања српске књижевности која се одваја и од филолошке критике и од естетичке критике, или како је Предраг Палавестра формулисао Поповићево настојање: „потражио (је) средњи пут и тако започео са утврђивањем начела историјске критике“ (Палавестра 1979: 7). Дакле, он је и у години када је његова позиција најближа могућности прихватања естетичке критике, ипак начелно за тражење могућности компромиса, јер не одбацује у начелу могућност постојања естетичке критике, али је и не прихвата, држећи се, тада већ застарелог става, да је књижевно дело производ друштва и времена у коме настаје, односно да је документ о том времену.

Приступно предавање на Великој школи Павле Поповић је одржао 12. 4. 1904. године и у њему је представио своје схватање *їређеї їуїша*, односно излагање слабости филолошког и литерарног правца и формулисање теоријске основе за историјску критику: „Анализу недовољности филолошког метода пратило је упућивање на недостатност чистог литерарног метода, критике укуса баштињене од Љубомира Недића, да би се и једном и другом приступу признале улоге у оквиру синтетичне *исїоријске криїиике* која књижевна дела посматра у односу према *їисцу, средини и моменїу*“ (Николић 2002: 241). Усмеравање пажње на стару српску књижевност Павле Поповић је видео као највећу заслугу филолошког правца, док је за највећу замерку овог правца прогласио непосвећивање довољне пажње литерарним лепотама дела. Критичари филолошког правца, сматрао је Поповић, били су усмерени само на спољашњост књижевног дела, на њихов језички облик, те су због тога као за мерило за процењивање вредности књижевних дела узели књижевни језик, односно

мерило употребе језика и став аутора према Вуковој реформи језика и правописа, а не књижевне вредности дела. Павле Поповић филолошком правцу замера на употреби такве врсте критичког мерила зато што је то мерило само у ретким случајевима одговарало и степену књижевних вредности дела. Најчешће је оцена заснована на оваквом мерилу или прецењивала или потцењивала књижевна дела, јер је била заснована на неодговарајућем мерилу.

С друге стране, као представнике литерарног правца у проучавању српске књижевности Поповић је навео Ђорђа Малетића, Светислава Вуловића, и напослетку Љубомира Неђића с млађима чија појава представља „последњу и најизразитију мену овог правца“ (Поповић 2002: 14). Врло је интересно да Павле Поповић на овом месту не наводи имена млађих, јер на првом месту би требало да помене свог старијег брата, Богдана Поповића. Такође, необично је да Поповић Светислава Вуловића посматра као књижевног критичара који припада литерарном правцу, јер се Вуловић у проучавању српске књижевности доминантно ослањао на биографску методу, а у студији о Бранку Радичевићу и на филолошку методу. Претпостављамо да је Павле Поповић преувеличавао импресионистичку компоненту Вуловићеве методе, јер је само поменуо Вуловићеву „природну критику“, коју је видео као потребну опозицију Малетићевој школи, те да је заправо у потпуности минимализовао Вуловићев начелни спољашњи и позитивистички приступ.

Павле Поповић је у вредности литерарног правца убрајао исправљање наслеђених критичких оцена књижевних дела из ранијих времена, подизање мерила за процењивање вредности књижевних дела и његово изједначавање како за стране ауторе, тако и за српске ауторе „мерило које важи у светској књижевности“. Такође, заслуге литерарног правца Поповић је видео и у томе што је у студије унео једну нарочиту пажњу на стил и што је инсистирао на ставу да литерарна критика књижевна дела цени само са становишта књижевне вредности, а у исто време је развио знатну популарност књижевних питања код широке публике која је показала велику заинтересованост и симпатију. Поповић и на овом месту показује извесно одобравање и прихватање естетичке критике, критике укуса за коју каже „ја сам за њу увек био, и немам разлога да за њу не будем“ (Поповић 2002: 14–15). Субјективност је Поповић видео као кључни недостатак литерарног правца, сматрајући да естетичка критика даје, у основи субјективне оцене, али да се оне могу применити, јер за историју књижевности „није главно да свака од ових, и основу субјективних оцена буде у свему тачна, него да свака по један нов тачан елемент у оцену унесе“ (Поповић 2002: 14). Заправо, Поповић је сматрао да је естетичка критика у основи историјске критике и да на тај начин она може да превазиђе сопствена ограничења, а као највеће њено ограничење видео

је субјективност, односно непоузданост естетичког мерила. Поповићева најдубља резервисаност према естетичкој критици почива на ставу да естетика није довољно позитивна наука као природне, али Поповић не одриче могућност да ће се у будућности доћи до јасног и објективног естетичког мерила, чиме би и естетичка критика постала научни метод. „Кад се по свима областима уметности саберу сви потребни подаци које естетичка критика има да даје; кад се из тих података изведу и одреде услови под којима једно уметничко дело постаје лепо, онда ће и естетика бити исто позитивна наука као што су данас природне, и онда ће за свакога бити јасно да је естетичка критика била исто научна колико и сваки други научни метод“ (Поповић 2002: 15). Скоро истоветне речи изговорио је Јован Скерлић две године раније у свом приступном предавању на Великој школи, износећи своје виђење недостатака естетичке критике, коју он назива догматичком. И Скерлић је дозвољавао могућност да ће се у будућности естетика поставити на објективне основе, да ће бити експериментална дисциплина што ће омогућити објективно естетичко мерило, али до тада, њен кључни недостатак била је субјективност (в. Скерлић 1977: 52–53).

Павле Поповић је, као и Јован Скерлић, одбацио естетичку критику због субјективности, истина, дозвољавајући јој да оцењивањем дневне литерарне продукције служи као припрема за научно проучавање, јер она прави одабир оних дела на која ће бити примењен научни метод. Поповић се позивао и на теоријске ставове Љубомира Недића користећи их као аргументе за примену другачијег метода у одређеним областима српске књижевности. Недић је у свом огледу о критици из 1901. године поменуо да историја књижевности може да се користи друштвеним теоријама, док је критици задатак да проучава само књижевно дело, независно од свега што је ван њега. Павле Поповић је на основу тога отворио простор за нови приступ наводећи да природа проучавања није иста у различитим дисциплинама науке о књижевности, односно да се књижевна дела на један начин проучавају у историји књижевности, а на други у књижевној критици. Будући да естетичка критика није довољна за проучавање целокупне српске књижевности и да не може много да допринесе у историји књижевности, Павле Поповић је формулисао *историјску критику*.

Иако је афирмативно писао о естетичкој критици и у приступном предавању, наводећи да ће она увек бити потребна, будући да су књижевна дела на првом месту лепа и да се по тој лепоти и морају ценити, Поповић заправо није суштински имао поверења у њену методологију, претпостављамо због неодређености естетичког мерила. Његов средњи пут није предвиђао трагање за објективним естетичким мерилом као што је то био случај код Богдана Поповића, већ је предвиђао враћање позитивистичким идејама обнављањем интереса за угледање историје књи-

живности на природне науке. То угледање је подразумевало став да су књижевна дела *историјски документи, описак нарави које их окружују, и обележје једног стања духа*. Иако је био свестан недостатака Тенове теорије и претеривања због којих је била на мети озбиљних критика, за које чак наводи да су биле оправдане, Поповић управо Тенову теорију поставља као основу свог приступа проучавању књижевности, одређујући циљеве историјске критике у проучавању три односа на која естетичка критика није обраћала пажњу: 1) однос према писцу; 2) однос према средини; и 3) однос према моменту. Оправдање за потребу типа истраживања какво има историјска критика Поповић још једном налази у ставовима Љубомира Недића који се тичу тумачења књижевних дела. С обзиром на то да постоје дела која нам могу бити мање јасна или нејасна док их не доведемо у везу с временом и местом њиховог настанка, историја књижевности нам пружа податке који могу послужити за боље разумевање.

Недостатак теоријских поставки Павла Поповића открива се на самом крају приступног предавања. Иако се већ позивао на недостатност естетичке критике и немогућност њене примене у свим областима српске књижевности, Поповић пише да историјска критика „нема толико домаћаја у нашој старој колико у другим нашим књижевностима. Биографска критика, на пример, не може се на стару књижевност применити како бисмо желели, и како се може често у новој“ (Поповић 2002: 27). У проучавању средње српске књижевности (дубровачке), историјска критика добија све више простора, али прави замах има тек у новој српској књижевности. Није ли тако заправо узалуд тражен средњи пут ако најпуну примену историјска критика има у области у којој и естетичка критика исто има главну улогу? Није ли на тај начин Поповић заправо заобишао Недићев став о разлици приступа књижевне критике и историје књижевности на који се позива?

Поповићево разилажење с тада модерним приступом у проучавању књижевности у потпуности је утврђено 1910. године када у *Српском књижевном гласнику* објављује оглед *Новији методи у проучавању дубровачке књижевности*, у коме као новији приступ представља основе већ увелико застарелог спољашњег приступа с интересом за пишчеву биографију и његов однос са средином у којој ствара (биографска и историјска критика у ужем смислу, метод изучавања средине). Имајући у виду да у *Српском књижевном гласнику*, само неколико бројева раније, његов брат Богдан Поповић објављује *Теорију реда-по-ред* у којој минуциозно образлаже своју аналитичку методу за проучавање књижевности, која претходи методи помног читања англосаксонске нове критике и методи интерпретације Емила Штајгера, утолико више чуди намера Павла Поповића да назове овакав приступ новијим. Очигледно је да су разлике у књижевнотеоријским ставовима између браће Поповић биле суштинске

и присутне од почетка њиховог проучавања српске књижевности што се види из радова које су објавили у последњој деценији XIX и на самом почетку XX века.

ЛИТЕРАТУРА

Николић, Ненад. *Павле Поповић*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима, 2006, II, стр. 239–250.

Милосављевић, Петар. *Књижевнотеооријска мисао Павла Поповића*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1994, XLII, 1/3, стр. 339–351.

Недић, Љубомир. *Новији српски њисци*, Београд: Штампарија Краљевине Србије, 1901.

Палавестра, Предраг. *Павле Поповић и историјска кријтика у српској књижевности*, у: Павле Поповић и историјска критика, пр. П. Палавестра, Нови Сад, Београд; Матица српска, Институт за књижевност и уметност, 1979.

Поповић, Богдан. *Огледи о српској књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2001.

Павле Поповић, *Књижевна кријтика – књижевна историографија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002.

Скерлић, Јован. *Кријички радови Јована Скерлића*, прир. Предраг Палавестра, Нови Сад, Београд; Матица српска, Институт за књижевност и уметност, 1977.

Milan Aleksić

PAVLE POPOVIĆ'S ATTITUDE IN LITERARY THEORY

S u m m a r y

We have analyzed the theoretical attitude of Pavle Popović in this paper. The main object in the analysis was given to Popovic fundamental views that form his personal approach for studying Serbian literature. We have paid special attention to his principled definitions regarding the approach and methodology in the study of Serbian literature.